

Олександр ОСАДЧИЙ

*заступник директора Департаменту закупівель
Міністерства оборони України, здобувач ступеня магістра
за ОНП «Бізнес-дипломатія і GR-політики»
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
(м. Київ, Україна)*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ: ВІД ПОСТРАДЯНСЬКОГО МИНУЛОГО ДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО СЬОГОДЕННЯ

Ключові слова: військово-технічне співробітництво, військово-промисловий комплекс, оборонний сектор, експорт озброєнь, НАТО, євроатлантична інтеграція.

Проблематика трансформації системи військово-технічного співробітництва (ВТС) набула особливої актуальності в умовах збройної агресії, необхідності забезпечення стратегічної автономії та поступового входження до євроатлантичних структур. **Метою цього дослідження** є визначення основних етапів переорієнтації, аналіз механізмів внутрішньої модернізації, а також виявлення змін у структурі партнерських відносин. У дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує аналіз міжнародно-правових документів, офіційних статистичних даних та ґрунтовне оцінювання ключових реформ за допомогою методу кейс-стаді. Висунуто гіпотезу, що зовнішньополітичний тиск та припинення співпраці з Російською Федерацією стали чинниками формування нової парадигми ВТС, орієнтованої на впровадження стандартів НАТО та досягнення технологічної самостійності.

На момент здобуття незалежності Україна успадкувала близько 30 % колишнього радянського військово-промислового комплексу, зокрема значну кількість ракетних, авіаційних, танкових та інших оборонних підприємств. Однак економічна криза 1990-х років

призвела до різкого скорочення виробничих потужностей: до середини 1993 року кількість оборонних підприємств скоротилася майже вдвічі, і лише 267 з них і далі функціонували. Протягом наступних двох десятиліть Україна залишалася одним із провідних експортерів озброєнь, головним чином завдяки модернізації радянських зразків. Водночас оборонна промисловість країни була значною мірою інтегрована у виробничі ланцюги Російської Федерації: більшість кінцевої продукції експортували до Росії, яка залишалася основним покупцем української оборонної техніки, що поступово призвело до втрати Україною оборонної незалежності.

До 2014 року влада офіційно декларувала позаблоковий статус і лише приєдналася до програми «Партнерство заради миру» (1994 рік), проте справжнє технологічне співробітництво з НАТО практично не розвивалося. У цей період річні державні витрати на оборону були мінімальними: у 2014 році становили лише близько 62 млн доларів [1]. Український ОПК виявився вразливим до зовнішніх чинників: відомо, що у 2014–2015 роках унаслідок бойових дій і руйнування економіки обсяг виробництва та експорту зменшувався.

Переломним став 2014 рік з російською агресією: після анексії Криму і початку війни на Донбасі Київ негайно припинив постачання озброєнь до РФ, а в червні 2014 року Президент Порошенко підписав указ про повну заборону ВТС з Росією. Цей геополітичний «розрив» поставив завдання швидкої переорієнтації на Захід. Уже в грудні 2015 року Україна і НАТО погодили Дорожню карту оборонно-технічного співробітництва, яка передбачала глибоку перебудову сектору безпеки за стандартами Альянсу. Одночасно НАТО почало розгортати трастові фонди (логістика, кіберзахист, медична допомога тощо) і системно підтримувати Збройні сили України. До 2024 року країни-члени Альянсу надали Україні понад 50 млрд євро військової допомоги, при цьому приблизно 60 % цих коштів надійшло від європейських держав НАТО та Канади [2]. На саміті у Вашингтоні (2024 рік) Північноатлантичний альянс узгодив створення Ініціативи НАТО з безпекової допомоги та навчання для України (NSATU) і зобов'язався надати принаймні 40 млрд євро на потреби безпеки України протягом наступного року.

У ВТС України після 2014 року також відбувається диверсифікація експортних ринків і внутрішні реформи. На експорт вийшли країни НАТО та їхні партнери. Наприклад, Туреччина почала закуповувати українські двигуни для ударних безпілотних літальних апаратів (БПЛА) Bayraktar, Польща і країни Балтії — протитанкові комплекси та боєприпаси (замість радянських запасів), а США вперше здійснили прямі комерційні закупівлі української зброї (наприклад, у 2018 році здійснено купівлю партії ракетних комплексів «Стугна» на випробування). Уряд почав реформувати ОПК: 2018 року розпочато аудит і корпоратизацію «Укроборонпрому», а 2020 року ліквідовано державну монополію на експорт озброєнь. Передові приватні компанії отримали право безпосередньо укладати зовнішньоекономічні контракти. До початку 2021 року вже понад двадцять державних оборонних підприємств отримали ліцензії для самостійного експорту та імпорту озброєнь, а приватний сектор став головним драйвером виробництва. Якщо у 2015 році приватні підприємства отримували лише чверть державних замовлень, то до 2020 року їхня частка зросла до 54 % [1]. У межах реалізації ініціатив Міністерства оборони та приватних проектів на підприємствах оборонної промисловості впроваджують стандарти НАТО. Станом на 2020 рік приблизно 30 % українських оборонних підприємств пройшли сертифікацію систем управління якістю відповідно до натівських вимог, що сприяло підвищенню довіри західних партнерів і забезпечило можливість участі в тендерах Альянсу. Водночас зросло значення технологічних інновацій: особливу увагу було приділено виробництву безпілотних літальних апаратів, засобів протиповітряної оборони, керованих ракет і високоточних боєприпасів західних калібрів, зокрема освоєнню виробництва 155-мм артилерійських снарядів, що відповідають стандартам НАТО.

Повномасштабне вторгнення 2022 року ще більше пожвавило оборонний сектор. Держава перейшла на воєнну економіку: до 2023 року видатки на озброєння і подвійні технології зросли у 20 разів і сягнули 30,8 млрд доларів [1]. Хоча значну частину цих коштів витрачено на імпорту зброю, українські заводи почали швидко відновлюватися і збільшувати виробництво. За оцінками Київської школи економіки, за перші два роки війни ключові

підприємства (наприклад, «Мотор Січ» і «Антонов») зазнали збитків на суму близько 601 млн доларів. Незважаючи на це, оборонна промисловість України оперативно переорієнтувалась, відновлюючи виробничі ланцюги: нині вітчизняні підприємства забезпечують близько 50 % озброєнь, що використовуються на передовій [6]. Станом на 2024 рік в Україні працювало приблизно 500 підприємств ОПК [1], що свідчить про відродження потужностей, адаптованих до нових потреб війни.

Сьогодні ВТС України тісно поєднане з програмами НАТО та ЄС. НАТО багато років посилювало допомогу нашій країні, а за 2024 рік союзники передали понад 50 млрд євро (як середньострокову підтримку). Союзники також підтвердили курс України на вступ і на Вільнюському саміті 2023 року заявили, що більше не потрібен окремий План дій щодо членства — завдяки успіхам у реформуванні та інтеграції наших Збройних сил [2]. ЄС через Європейський фонд миру виділив Україні 6,1 млрд євро на військові потреби у 2022–2024 роках, а в березні 2024 року запровадив додатковий пакет 5 млрд євро (спеціальний фонд допомоги Україні) [3]. Ці кошти фінансують як летальне, так і нелетальне озброєння (від захисного спорядження до боєприпасів і протиповітряних ракет), а також програму щорічних реформ із НАТО (Річні національні програми).

Наслідком активізації західних зв'язків стало створення в Україні спільних підприємств із провідними іноземними оборонними компаніями. За даними уряду, станом на початок 2024 року підписано п'ять контрактів на спільне виробництво з лідерами світового озброєння, створено п'ять спільних підприємств на українській території, а в планах — десятки інших. Зокрема, з компанією BAЕ Systems укладено угоду про локалізацію виробництва окремих видів озброєнь [4]. Найбільший за обсягом приклад — нещодавно анонсований англо-український проєкт LMM-RapidRanger: до 2030 року Велика Британія постачатиме Україні понад 5 тисяч високоточних ракет LMM (засобів проти дронів). Загальна вартість проєкту — 1,6 млрд фунтів стерлінгів, і він фінансується кредитом UK Export Finance; угода передбачає не тільки постачання готових засобів, а й локалізацію їх виробництва в Україні з передачею технологій [6].

Аналогічно наприкінці 2024 року французько-німецький концерн KNDS (Nexter/KMW) відкрив дочірню компанію KNDS Ukraine у Києві. KNDS та українська промисловість планують спільно ремонтувати й обслуговувати передані їм системи (Leopard, Caesar, Gerard тощо) та розгорнути виробництво компонентів в Україні. Зокрема, анонсовано спільне виготовлення 155-мм артилерійських снарядів стандарту НАТО та високотехнологічних запчастин на українських підприємствах. За оцінкою Президента, загалом понад 800 західних компаній вже залучені до виробництва озброєнь для України [5].

Отже, український досвід є винятковим, оскільки держава здійснила перехід від повної залежності від російського оборонно-промислового комплексу до інтеграції із західними партнерами, що супроводжувалося впровадженням новітніх технологій та суттєвим зміцненням національного виробництва. За підтримки НАТО та Європейського Союзу вдалося майже повністю перейти на стандарти Альянсу, а Збройні сили України опанували ефективне використання як радянської, так і західної техніки на полі бою. Ці процеси відбувалися ще до офіційного вступу до НАТО, що значно вплинуло на трансформацію обороноздатності не лише України, а й східного флангу Альянсу. Протягом останнього десятиліття, з 2014 по 2025 рік, відбулася докорінна геополітична переорієнтація: пострадянська модель військово-технічного співробітництва була замінена євроатлантичною інтеграцією, що супроводжувалася зростанням міжнародної підтримки та спільними виробничими ініціативами.

Список використаних джерел

1. Kuzmuk K., Scarazzato L. Transformation of Ukraine’s arms industry amid war with Russia. *SIPRI*. 21.02.2025. URL: <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2025/transformation-ukraines-arms-industry-amid-war-russia#:~:text=The%20wake> (date of access: 05.05.2025).
2. Відносини з Україною. *NATO*. 17.03.2025. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_37750.htm (дата звернення: 05.05.2025).

3. European Peace Facility — EU support to Ukraine. *Council of the European Union : Official website*. 2025. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-peace-facility/> (дата звернення: 05.05.2025).
4. Україна разом із західними виробниками зброї створила п'ять спільних підприємств — Прем'єр. *Укрінформ*. 04.03.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3835394.html> (дата звернення: 05.05.2025).
5. Науменко М. Понад 800 західних компаній виробляють зброю для української армії, — Зеленський. *Еспресо*. 09.11.2024. URL: <https://espresso.tv/> (дата звернення: 05.05.2025).
6. Катаєва М. Велика Британія та Україна розпочали спільний проєкт, який передбачає отримання понад 5 тисяч ракет для ППО. *Вечірній Київ*. 02.03.2025. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua> (дата звернення: 05.05.2025).
7. Кузьменко Ю. Виробник танків Leopard відкрив філію в Україні: які її цілі. *Суспільне Новини*. 02.10.2024. URL: <https://suspijne.media/849233> (дата звернення: 05.05.2025).